

NARZĘDZIA ANALITYCZNE TEORII ARGUMENTACJI W ZASTOSOWANIU DO BADANIA WYBRANYCH OBSZARÓW KOMUNIKACJI POLITYCZNEJ W ASPEKTCIE BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Joanna K. Skulska

Wojskowa Akademia Techniczna

Streszczenie. W artykule rozważona zostanie możliwość zastosowania narzędzi analitycznych teorii argumentacji w obszarze badań typu politologicznego. Problem użyteczności oraz adekwatności zastosowania teorii argumentacji D. Waltona do badań z zakresu komunikacji politycznej jest istotny zarówno ze względu na przedmiot badań, jak i np. ustalone ramy czasowe. Przeprowadzenie badań i analiz argumentacyjnych w obszarze politycznych zachowań komunikacyjnych ma duże znaczenie dla zrozumienia istniejącej rzeczywistości politycznej. Zastosowanie wyników badań współczesnej teorii argumentacji do badania dyskursu naturalnego politologii znacząco wpłynie na rozwój metodologii badań politologicznych. Zwróci uwagę na problem nieuniknionego wartościowania, podejmowania decyzji oraz niemonotoniczności wyciąganych wniosków. Teoria argumentacji jest aktualnie bardzo burzliwie rozwijającą się nauką i podsuwa wiele rozwiązań w tej dziedzinie.

Słowa kluczowe: teoria argumentacji, schematy argumentacji, dyskurs naturalny, metodologia badań nauk politycznych i społecznych.

Wstęp

W artykule przedstawione zostały założenia i badania jednego z kluczowych nurtów współczesnych badań nad argumentacją, tzw. logiki nieformalnej (ang. *informal logic*). Motywacją do stworzenia tej koncepcji była chęć zaangażowania narzędzi logiki do zastosowań takich jak analiza i ocena argumentacji prowadzonych w życiu codziennym, w politycznych debatach, prawnych sporach czy społecznych komentarzach charakterystycznych dla gazet, telewizji, Internetu. Dostarcza ona zatem potężnych środków do prowadzenia badań komunikacji politycznej. W artykule rozpatrzone zostaną podstawowe narzędzia analityczne teorii argumentacji możliwe w zastosowaniu do badania wybranych obszarów komunikacji politycznej. W literaturze wyróżnione są cztery zadania podejmowane przez teorię argumentacji: identyfikacja, analiza, ocena i inwencja (ang. *invention*)¹. Zadanie identyfikacji polega na zidentyfikowaniu w tekście dyskursu wypowiedzi argumentacyjnej. Celem analizy jest standaryzacja, czyli wyodrębnienie w wypowiedzi argumentacyjnej zaawartych w niej przesłanek oraz wniosku argumentu. Funkcją oceny jest ustalenie, czy

¹ *Argumentation Theory: A Very Short Introduction, Argumentation in Artificial Intelligence*, ed. I. Rahwan, G. Simari, Springer, Berlin 2009/1-24.

argument jest słaby, czy silny, poprzez ogólnie stosowane kryteria. Ogólnym celem użycia argumentacji w dialogu jest rozstrzygnięcie jakiejś spornej kwestii między dwiema stronami. Zgodnie z tym podejściem, zadaniem oceny jest zbadanie, jakie są najsilniejsze argumenty za i przeciw, w szczególności jak twierdzenia sporne współdziałają ze sobą. Jednym z najważniejszych narzędzi aktualnie wykorzystywanych do wspierania zadania analizy i oceny argumentów jest diagram argumentacji. Ostatnim i zarazem najmniej rozwiniętym zadaniem teorii argumentacji, na jakie wskazuje literatura, jest zadanie inwencji. Polegać ono ma na budowaniu nowych argumentów, które mogą być wykorzystane do udowodnienia konkretnego wniosku. Istotnym zadaniem tego artykułu jest zatem próba odpowiedzi na pytanie, czy wymienione zadania teorii argumentacji są adekwatne do oczekiwań, jakie stawia przed nią komunikacja polityczna.

Wiedza źródłowa

Celem badań nauk społecznych (w tym także badań z zakresu bezpieczeństwa narodowego) jest próba zrozumienia życia społecznego oraz wyznaczenia prawidłowości nim kierujących. Podstawowymi filarami tej nauki jest po pierwsze logika, a po drugie obserwacja. Korespondują one z trzema głównymi aspektami, w obrębie których działają nauki społeczne: teorią, gromadzeniem danych oraz ich analizą. Obserwacja odpowiedzialna jest za gromadzenie danych, natomiast logika jest narzędziem teorii i analizy. Podstawą poznania i prowadzenia badań z zakresu procesów społecznych i politycznych w obszarze bezpieczeństwa są szeroko rozumiane materiały źródłowe. Informacje uzyskane na podstawie analizy owych materiałów dostarczają badaczom tzw. wiedzy źródłowej. W przypadku wyjaśnienia politologicznego, w tym także analizy komunikacji politycznej, owe materiały źródłowe stanowią bardzo specyficzny zbiór. Wykorzystuje się zróżnicowane i różnorodne pod względem pochodzenia materiały. Zalicza się do nich wszelkie wytwory działalności politycznej, a zatem wszystkie dokumenty, akta, statuty, inwentarze, protokoły, sprawozdania, stenogramy, kroniki, pamiętniki, wspomnienia, informacje prasowe. Do refleksji naukowej nierzadko wykorzystuje się materiały publicystyczne, literackie, popularno-naukowe. „Z punktu widzenia poznania politologicznego źródłem jest każdy utrwalony i zachowany ślad myśli, działania oraz aktywności ludzkiej służący do jego deskrypcji, eksplantacji oraz przewidywania związanej z nim rzeczywistości politycznej”². Jest nim zatem wszelka informacja o rzeczywistości społeczno-politycznej, gdziekolwiek ona się znajduje.

Dokonując klasyfikacji źródeł poznania nauk politycznych, wyróżnić można trzy podstawowe ich formy. Po pierwsze są to źródła ustne, do nich zalicza się wszelkie

² A.J. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. Uniwersytet Gdański, 2006, s. 103.

przekazy, opowiadania, relacje świadków, wypowiedzi publiczne, wypowiedzi medialne, komentarze, wywiady, anegdoty polityczne, plotki, a także przysłowia, fraszki, baśnie, pieśni, sagi, legendy itp. Druga forma materiałów źródłowych to materiały pisemne. Są one postrzegane jako podstawowe oraz najbardziej wiarygodne świadectwa rzeczywistości z punktu widzenia poznania naukowego. W literaturze odnajduje się ich podział na: aktowe (należą do nich wszelkie dokumenty, zapiski kancelaryjne, noty, protokoły, sprawozdania, stenogramy, korespondencje prywatne i publiczne, wykłady prawne, archiwalia itp.) oraz opisowe (np. kroniki, zapiski, informacje prasowe, protokoły, noty, zapiski, korespondencje, dzienniki, doniesienia i materiały prasowe oraz czasopiśmiennicze, pamiętniki, wspomnienia, autobiografie). Inny podział, jaki obowiązuje w opracowaniach metodologicznych, to podział źródeł pisemnych na: dokumentalne (są to wszelkie materiały o charakterze normatywno-prawnym oraz urzędowym), narracyjne (na celu mają dostarczanie informacji o faktach, zjawiskach, procesach, są to tzw. źródła pośrednie) oraz epistolarne (wszelkie źródła związane z działalnością korespondencyjną). Trzecia forma materiałów źródłowych to materiały obrazowe (np. pomniki, rzeźby, mapy, plany, obrazy, filmy, wizualne przekazy medialne, karykatury itp.).

Jednym z najistotniejszych zadań przy przeprowadzaniu pracy badawczej jest ustalenie m.in. pochodzenia źródła, jego autentyczności oraz wiarygodności. Jeżeli, zgodnie z założeniami niniejszej pracy, do analizy komunikacji politycznej wykorzystamy współczesną teorię argumentacji D. Waltona, materiały źródłowe, na których opiera się poznanie typu politologicznego, mogą zostać potraktowane jako eksperci w danej dziedzinie, czy też w zależności od okoliczności być tymi/tym, którzy posiadają wiedzę na jakiś temat. Jako takie wpisują się w schemat argumentacji z opinii eksperta:

Przesłanka: Źródło x jest ekspertem w dziedzinie D zawierającej zdanie A.
Przesłanka: x stwierdza, że A (w dziedzinie D) jest prawdziwe (fałszywe).
Przesłanka: A jest w dziedzinie D.

Wniosek: A może z pewnym prawdopodobieństwem zostać uznane za prawdziwe (fałszywe).

Bądź schemat argumentacji z pozycji posiadania wiedzy:

Przesłanka: x jest osobą, która może wiedzieć, czy A jest prawdziwe, czy fałszywe.

Przesłanka: x twierdzi, że A jest prawdziwe (fałszywe).

Wniosek: A może z pewnym stopniem prawdopodobieństwa zostać uznane za prawdziwe (fałszywe).

Zarówno w przypadku argumentu z opinii eksperta, jak i z pozycji posiadania wiedzy zmienna x nie musi być osobą fizyczną. Jako eksperta możemy rozpatrywać również np. akt prawny, ustawę, wszelkie prawomocne dokumenty itp. W pozycji posiadania wiedzy mogą być natomiast scenopisy, ustne przekazy, opowiadania, relacje świadków itp. Krytyczne pytania dołączane do powyższych schematów stanowią wówczas kryterium weryfikacji poprawności użycia i wykorzystania materiałów

źródłowych do dalszej analizy badawczej. I tak np. do schematu argumentu z pozycji posiadania wiedzy dołączone są następujące krytyczne pytania:

(KP1) Czy x może wiedzieć, że A jest prawdziwe (fałszywe)?

(KP2) Czy x jest uczciwym (godnym zaufania) źródłem?

(KP3) Czy x faktycznie twierdził, że A jest prawdziwe (fałszywe)?

W przypadku argumentu z opinii eksperta krytycznych pytań mamy w zależności: bądź sześć (przedstawianych w poprzednich rozdziałach) bardziej ogólnych, standardowych pytań, bądź czternaście – bardziej szczegółowych, będących rozbudowaną formą sześciu pytań ogólnych:

(KP1) Czy x jest faktycznie ekspertem w dziedzinie D?

(KP2) Czy x faktycznie stwierdził, że A?

(KP3) Czy wypowiedź eksperta jest bezpośrednio cytowana?

(KP4) Jeżeli nie, to czy podane jest oryginalne źródło?

(KP5) Czy można je sprawdzić?

(KP6) Jeżeli wypowiedź eksperta nie jest zacytowana, to czy możliwe jest, aby pewne ważne informacje zostały pominięte?

(KP7) Jeżeli zacytowane zostało więcej niż jedno źródło eksperckie, to czy każdy z ekspertów został zacytowany oddzielnie?

(KP8) Czy możliwe jest, żeby między cytowanymi ekspertami nie było zgody?

(KP9) Czy to, co powiedział ekspert, jest jasne?

(KP10) Czy któreś z użytych pojęć technicznych nie zostało jasno wytłumaczone?

(KP11) Czy A jest związane z dziedziną D?

(KP12) Czy A jest zgodne z tym, co twierdzą inni eksperci?

(KP13) Czy twierdzenie x jest oparte na dowodzie/na jakimś uzasadnieniu?

(KP14) Czy dla twierdzenia x istnieje jakieś inne dodatkowe uzasadnienie?

Lista krytycznych pytań, jak zaznacza D. Walton, nie jest zupełna i skończona, można ją uzupełniać w miarę potrzeb i możliwości, a także w zależności od kontekstu użycia danego schematu. Ich funkcja wpisuje się w fundamentalne założenia krytyki źródeł, zarówno tej zewnętrznej, jak i wewnętrznej, jaką jest ustalenie przydatności do rozpoznawania rzeczywistości polityczno-społecznej. W wyniku czynności krytycznych, podobnie jak i przy stawianiu krytycznych pytań w schematach argumentacji, pozyskuje się opinię o wiarygodności danych informacji źródłowych oraz użyteczności ich do celów badawczych. Zadając krytyczne pytania, możemy zatem uzyskać informacje dotyczące m.in. pochodzenia źródła, jego autentyczności, autora, jego stronniczości lub bezstronności, określić kontekst powstania, ułatwia to wskazanie intencji, ponadto umożliwia nam stwierdzenie oryginalności bądź fikcyjności źródła, jak również wstępną analizę treści źródła pod kątem wiarygodności zawartych w nim faktów i odróżnieniu ich od subiektywnych interpretacji. Samo użycie zaś schematu argumentacji jako instancji przyjęcia wniosku daje badaczom przekonanie o wysokim prawdopodobieństwie wiarygodności przyjętego materiału badawczego.

Dyskurs naturalny

Kolejnym potencjalnym polem badawczym procesów politycznych przy zastosowaniu teorii argumentacji jest analiza dyskursu politycznego. Nauki typu politologicznego za zadanie mają analizę rzeczywistości społeczno-politycznej. Rzeczywistość ma natomiast charakter dyskursywny, co jak zauważa A. Grzymała-Kazłowska, oznacza, że „rzeczywistość jest konstruowana w procesach komunikacyjnych”³. Etymologia słowa dyskurs doprowadza do łacińskiego słowa *discursus* – rozmowa, mowa, przemówienie. Rzeczywistość dyskursywna jest zatem wytwarzana, kształtowana w procesie komunikacji, rozmowy, dyskusji, dialogu. Jest to zatem rzeczywistość płynna, podlegająca wiecznemu procesowi, kształtująca się na podstawie procesu negocjacji. W zależności od ujęcia dyskursywności, różne jest podejście do samego ujęcia rozmowy. Niekiedy zakłada się, jako niezbędne, występowanie co najmniej dwóch uczestników, w innych ujęciach pojęcie rozmowy ulega internalizacji, której podstawą jest stwierdzenie dialogicznej istoty świadomości. Przy takim spojrzeniu możliwe jest rozszerzenie pojęcia dyskursu na wszelkie akty komunikacyjne, bez względu na liczbę uczestników, pośredniczące media czy brak sprzężenia zwrotnego. W taki sposób przedstawione pojęcie dyskursu wykracza poza dwie podstawowe kategorie komunikacji, jakimi są mowa i pismo, może on również dotyczyć obrazów, komunikacji poprzez przedmioty materialne, organizacji przestrzeni społecznej itp.

Współcześnie dyskurs publiczny wypełniony jest językiem polityki. W tym aspekcie prawomocne staje się stwierdzenie, że dyskurs polityczny jest, w szerokim kontekście, źródłem wiedzy o świecie. Dotyczy to również aktualnych problemów, trendów, nastrojów – wiedza polityczna zostaje przeniesiona do społeczeństwa. Podstawowym narzędziem dyskursu politycznego jest język, postrzegany jako narzędzie perswazji, wywierania wpływu, manipulacji, kreowania świata. Ten język polityki przenika dokładnie wszystkie dziedziny życia społecznego. S.J. Rittel zjawisko to nazywa „językiem w przestrzeni politycznej”, w której można wyróżnić kolejno: język polityki, język publicystyki politycznej oraz język polityczny⁴. W celu dookreślenia przestrzeni oraz usystematyzowania pola działania dyskursu politycznego H. Girth wymienia obszary jego działania, nazywając je „wycinkami politycznej rzeczywistości z charakterystycznymi i wyraźnymi cechami”⁵. Do tych tzw. ram dyskursu należą⁶:

³ Por. A. Grzymała-Kozłowska, *Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu na tle współczesnych badań nad dyskursem*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, vol. XLVIII, nr 1, s. 13; B. Jabłońska, *Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2006, t. 2, nr 1, s. 57.

⁴ S.J. Rittel, 2005, *Dyskurs w filozofii politycznej. Podejście lingwistyczno-politologiczne i systemowe*, Kielce, s. 306.

⁵ H. Girth, 1996, *Texte im politischen Diskurs. Ein Vorschlag zu diskursorientierten Beschreibung von Textsorten*, [w:] *Muttersprache* 106, s. 66-80.

⁶ Ibidem.

- polityczne kształtowanie opinii publicznej,
- kształtowanie wewnątrzpartyjnej woli/ światopoglądu,
- reklama polityczna,
- ustawodawstwo.

Uwzględniając powyższe informacje, można zatem stwierdzić, że dyskurs polityczny jest to „ogół heterogenicznych wypowiedzi (oświadczeń, tekstów, zachowań) posiadających podobną siłę sprawczą, podobne działanie, pochodzenie i kontekst, występujące nie w izolacji, lecz tworzące dialog, będące w określonym stosunku (także w opozycji) do innych grup wypowiedzi”⁷. Analiza typu argumentacyjnego jest zatem niejako wpisana w tak rozumiany dyskurs i prowadzone nad nim badania. Skoro, jak wspomniano wyżej, podstawowym narzędziem dyskursu politycznego jest język, postrzegany jako narzędzie perswazji, do tego posiadający dialogiczną strukturę, stanowi to zatem idealne pole badawcze dla wykorzystania schematów argumentacji. D. Walton, w swych pracach nad teorią argumentacji, podkreślał, że idea schematów oraz podważalne systemy rozumowań, do których należą schematy argumentacji, powstała właśnie w celu wspierania analizy wypowiedzi argumentacyjnych stosowanych m.in. w naukach o społeczeństwie, których podstawą badawczą są publiczne debaty, dyskusje itp. Ich zadaniem jest budowanie nowych argumentów, które mogą być wykorzystane do udowodnienia konkretnego wniosku. Ponadto, w swej strukturze są one wykorzystywane do celu identyfikacji, analizy i oceny argumentów powszechnie stosowanych w codziennej konwersacji, jak również w obszarach praktycznych zastosowań. Niektóre schematy argumentacji zastosować można nie tylko do analizy werbalnej komunikacji, lecz także niewerbalnej jej formy. Przykład może stanowić chociażby zaproponowany przez Waltona argument ze znaku:

Przesłanka: A jest prawdziwe w danej sytuacji

Przesłanka: W tym typie sytuacji zdarzenie opisywane przez B zachodzi zwykle, gdy zajdzie jego oznaka opisywana przez A

Wniosek: B jest prawdziwe w tej sytuacji

Krytyczne pytania:

(KP1) Jaka jest siła korelacji między A i B?

(KP2) Czy istnieją zdarzenia inne niż B, na które A wskazuje w bardziej wiarygodny sposób?

Analizując pod tym kątem sytuację z dyskursu naturalnego, możemy np. na podstawie spostrzeżenia stwierdzić, że:

P1. Jan nie patrzy mi w oczy, denerwuje się, poci itd., kiedy mówi o czymś ważnym.

P2. Generalnie, unikanie kontaktu wzrokowego jest oznaką nieszczerości.

⁷ I. Kujawa, *Dyskurs polityki i polityka dyskursu*, „Komunikacja Specjalistyczna, Rozprawy i Artykuły”, 4-2011, ISSN 2080-3532.

Zgodnie z instancją argumentu ze znaku jesteśmy uprawnieni wyprowadzić wniosek:
W: Jan kłamie/coś ukrywa.

Aktualnie wśród badaczy zaobserwować można znaczny wzrost zainteresowania badaniami nad dyskursem. Wskazują na to liczne publikacje i komentarze dotyczące tego zagadnienia. Między innymi Aleksandra Grzymała-Kazłowska wskazuje, że „zainteresowanie dyskursem wiąże się z głębokimi przemianami społecznymi i wizją współczesnego społeczeństwa jako społeczeństwa zdominowanego przez praktyki komunikacyjne oraz przekonaniem, że rzeczywistość jest konstruowana w procesie komunikacji”⁸. Marek Czyżewski, Sergiusz Kowalski oraz Andrzej Piotrowski w swej pracy *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, przekonują, że „...w ostatnich latach w polskich środowiskach socjologicznych – a także wśród historyków, politologów i reprezentantów innych nauk społecznych – narasta świadomość wagi problematyki dyskursu i jego metodycznych, jakościowych badań. Pomijany dotąd obszar badań i deprecjonowanie metody zyskują uznanie, wbrew uprzedzeniom w stosunku do metod jakościowych i powszechnemu przekonaniu o wszechmocy badań ilościowych. Poniekąd modna staje się teza, że procesy komunikowania się w życiu społecznym są ważne, że ważne jest „stawanie się” i „konstruowanie” rzeczywistości społecznej w toku publicznej komunikacji – pogląd przez lata wyśmiewany, a teraz torujący sobie drogę do centralnych obszarów refleksji w naukach społecznych takich jak socjologia, politologia, historia i psychologia społeczna. (...) intensywne, jakościowe studium metodami interpretatywnej analizy dyskursu jednej, trafnie wybranej audycji może okazać się nie mniej – choć może w inny sposób – płodne poznawczo niż ilościowa analiza tysięcy ankiet lub milionów danych”⁹.

Rozważania teoretyczno-metodologiczne dotyczące analizy dyskursu stanowią bardzo istotne ogniwo badań. Wybór metody jakościowej oraz krytycznej analizy wydaje się być właściwy dla przeprowadzania analizy dyskursu i udanych badań. Pamiętać należy jednak przy tym, na co zwraca uwagę C. Trutkowski, że – z uwagi na swój „młody wiek” – „wymagają one dalszych pogłębionych studiów nad stworzeniem odpowiedniego programu metodologicznego. Jest to szczególnie ważne ze względu na fakt, że jak już wcześniej zaznaczono, analiza dyskursu nie jest kwestią wyboru dla badaczy społecznych, lecz »(...) koniecznością wynikającą ze zmieniającego się charakteru współczesnych społeczeństw«”¹⁰. Cegielką do stworzenia

⁸ A. Grzymała-Kozłowska, *Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu na tle współczesnych badań nad dyskursem*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, 48(1): 13-34.

⁹ M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski (red.), *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Kraków 1997: Aureus, s. 9.

¹⁰ B. Jabłońska, *Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, Tom II, Nr 1 – Listopad 2006, QSR – edycja polska, za: C. Trutkowski, *Wybór czy konieczność – o potrzebie wykorzystania analizy dyskursu w socjologii*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, 48(1), s. 49.

„odpowiedniego programu metodologicznego” wykorzystywanego do jakościowej oraz krytycznej analizy dyskursu politycznego niewątpliwie może być teoria schematów argumentacji D. Waltona.

Medialna przestrzeń publiczna

Dodatkowy problem badawczy związany z analizą dyskursu, a także z dopasowaniem i utworzeniem odpowiednich narzędzi metodologicznych, stwarza fakt ogólnej mediatyzacji dyskursu politycznego, a co za tym idzie spłylenia poziomu, po pierwsze samej komunikacji, po drugie przeprowadzanych badań. Język polityki przestaje pełnić rolę środka komunikacji, a staje się narzędziem rywalizacji i konkurencji. Na pierwszy plan przebija się nie merytoryczność i rzeczowość argumentacji, a ethos, wizerunek mówcy. Wizerunek społeczny, kształtowanie własnej wiarygodności, deprecjacja przeciwnika to główne narzędzia komunikacji języka polityki. Czyżewski, Kowalski, Piotrowski, autorzy opracowania *Rytualny chaos – studium dyskursu publicznego*¹¹, twierdzą, że dyskurs polityczny był niegdyś sporem mającym na celu przekonanie przeciwnika. Jego podstawą były takie wartości jak: obiektywna racja, prawda, dobro. Dialog miał doprowadzić do porozumienia, wypracowania konsensusu, na pierwszym planie był obowiązek mówcy dotyczący przekonania (*probare*), uzyskiwanego zazwyczaj dzięki argumentom rzeczowym, odnoszącym się do przedmiotu dyskusji (*ad rem*). Dyskurs taki jednak, jak zauważają autorzy, uległ zmianie, szczególnie poprzez powszechną mediatyzację (zwłaszcza popularność gatunku publicystycznego). Spór nie ma już na celu przekonania oponenta, a jedynie uporczywe wygłaszanie własnych racji, kreowanie wizerunku i zdobywanie jak największej liczby zwolenników wśród widzów (społeczeństwa).

D. Walton¹² w swej teorii schematów argumentacji, analizując i wyodrębniając jego zdaniem najpopularniejsze argumenty występujące i wykorzystywane w życiu publicznym, uwzględnił nie tylko argumenty *ad rem* (argumenty rzeczowe), ale również cały szereg tzw. argumentów ethotycznych, których celem jest kreowanie wizerunku, odwoływanie się do emocji i uczuć odbiorcy. Wśród nich są m.in. okolicznościowy argument przeciwko osobie, argument z pozycji posiadania wiedzy (w zależności od wykorzystania może być argumentem rzeczowym bądź ethotycznym), argument z opinii eksperta (podobnie jak w przypadku poprzedniego argumentu jego rodzaj zależny jest od kontekstu użycia), argument z powszechnej opinii, argument z powszechnej praktyki, argument z ethosu, argument ze stronniczości. Osobną pracę Walton poświęcił tzw. argumentom *ad hominem*¹³, których celem jest

¹¹ M. Czyżewski, S. Kowalski, A. Piotrowski (red.), *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Kraków 1997: Aureus, s. 34-36.

¹² D. Walton, *Argumentation Schemes for Presumptive Reasoning*, op. cit.

¹³ Idem, *Ad Hominem Arguments*, University of Alabama Press, Tuscaloosa, 1998.

atak, deprecjacja przeciwnika. Wymienił on różne rodzaje argumentów *ad hominem*, mających zróżnicowaną formę i strukturę. Analizuje on zarówno argumentację prostą, jak i seryjną, a także argumentację *ad hominem* o dialogicznej strukturze. Ponadto wysuwa propozycję utworzenia dla argumentów typu *ad hominem* pewnego rodzaju hierarchii. Dla zilustrowania zagadnienia poniżej przedstawiony zostaje fragment wybranej ścieżki zaproponowanej przez Waltona hierarchii *ad hominem*:
Ogólny AH (ang. *generic*)

Przesłanka: Osoba A jest złą osobą

Wniosek: Argumenty osoby A nie powinny być przyjęte

Krytyczne pytania:

(KP1) Czy przesłanka, że A jest złą osobą, jest prawdziwa (lub ma jakieś potwierdzenie)?

(KP2) Czy stwierdzenie, że A jest złą osobą, jest istotne dla oceny argumentu wypowiedzianego przez A?

(KP3) Czy we wniosku argumentacji jest, że argumentacja powinna zostać (absolutnie) odrzucona, nawet jeśli zostały przedstawione inne dowody na jej poparcie, czy też we wniosku argumentacji jest zawarte jedynie (względne roszczenie) wskazanie, że wnioskowi powinien być przypisany zmniejszony ciężar wiarygodności w stosunku do całkowitej, dostępnej argumentacji.

Przedstawiony przez Waltona schemat ogólnego *ad hominem*, jak sama nazwa wskazuje, ma najbardziej ogólną strukturę ze wszystkich zamieszczonych w hierarchii schematów. Stanowi on najwyższą kategorię hierarchii i stwierdza ogólną zależność, że jeśli ktoś jest złą osobą, to jego argumenty powinny zostać odrzucone. W schemacie tym nie ma zawartego żadnego doprecyzowania, co znaczy być złą osobą:

Etotyczny AH (ang. *ethotic*)

Przesłanka: A jest osobą o złym (wadliwym) charakterze.

Wniosek: Argumenty osoby A nie powinny być przyjęte.

Krytyczne pytania:

(KP1) Czy przesłanka, że A jest osobą o złym charakterze, jest prawdziwa (lub ma jakieś potwierdzenie)?

(KP2) Czy kwestia charakteru jest istotna w rodzaju dialogu, w którym argument został użyty?

(KP3) Czy we wniosku argumentacji jest, że argumentacja powinna zostać (absolutnie) odrzucona, nawet jeśli zostały przedstawione inne dowody na jej poparcie, czy też we wniosku argumentacji jest zawarte jedynie (względne roszczenie) wskazanie, że wnioskowi powinien być przypisany zmniejszony ciężar wiarygodności w stosunku do całkowitej, dostępnej argumentacji.

Etotyczny *ad hominem* uszczegóławia nam informacje zawarte w przesłance ogólnego AH, zaznacza, że odrzucony powinien zostać argument osoby, która ma zły (wadliwy) charakter. Zbiór przesłanek nie został uzupełniony o przesłankę, która

doprecyzowuje przesłankę ogólną. Przesłanka zawarta w nadrzędnym, ogólnym AH została zastąpiona przez bardziej szczegółową przesłankę etotycznego AH.

Budowanie teorii

Przed naukami humanistycznymi pojawia się jeszcze jedno zadanie związane z widocznym coraz większym wpływem mediów na kształtowanie wiedzy i wyobrażenia o otaczającym nas świecie. Jak już zasugerowano powyżej, ogólna mediatyzacja życia społecznego i otaczającej nas rzeczywistości spowodowała spłylenie i trywializację badań. Zaobserwować można, że media nierzadko pretendują do roli zastąpienia niektórych dziedzin nauki, taka sytuacja ma miejsce szczególnie w przypadku młodej jeszcze politologii. W świadomości społecznej zaczyna zacierać się granica między wiedzą medialną a wiedzą naukową. Medialne komentowanie rzeczywistości politycznej zaczyna być utożsamiane z pracą naukowo-badawczą. Zaobserwować można marginalizację metodologii badań w naukach politycznych, co w konsekwencji doprowadzić może do jej wynaturzeń. Jak zauważa prof. Andrzej Chodubski, „w naukowym rozpoznawaniu rzeczywistości społeczno-politycznej powołaniem metodologicznym jest tworzenie teorii na podstawie definiowania pojęć, metodycznego porządkowania wiedzy oraz jej objaśniania i interpretowania według określonych reguł, modeli czy paradygmatów schematów rozstrzygnięć, zarazem powodując ucieczkę przed stagnacją i starzeniem się tej dziedziny”¹⁴. Autor zwraca uwagę, że w ostatnich latach obserwuje się w naukach politycznych rozwój ruchu teoretycznego, którego celem jest poszukiwanie syntezy różnych wizji rozwoju społeczeństwa i jednostki¹⁵. Szczególnie istotne wydaje się w tym podejściu ujęcie globalne, które apeluje o wydobycie z przeszłości wiedzy teoretycznej, od terażniejszości oczekuje rozpoznania, analizy oraz cząstkowej syntezy faktów oraz w odniesieniu do przyszłości zabiega o długookresową analizę zjawisk. Zarówno w poznaniu politologicznym, jak i w wielu dyscyplinach naukowych przywiązuje się współcześnie dużą wagę do¹⁶:

¹⁴ A.J. Chodubski, *Metodologia jako szczególna wartość badań politologicznych*, „Nauki Polityczne – Studia Europejskie, Studia Gdańskie”, t. VI, s. 90-101.

¹⁵ T. Klementewicz, *Spór o model metodologiczny nauki o polityce*, Warszawa 1991, s. 133; C. Mojsiewicz, *Rozmowy o polskiej politologii*, Toruń 2005; A. Żukowski, *Politologia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia. Zarys problematyki*, Olsztyn 2006; *Problemy badawcze i metodologiczne politologii w Polsce*, pod red. A.J. Chodubskiego i M.J. Malinowskiego, Gdańsk 2006.

¹⁶ P. Sztompka, *Przyszłość nauk społecznych i humanistycznych w Polsce*, [w:] *Nauka w Polsce w perspektywie XXI wieku*, Warszawa 1996, s. 305-306; P. Pawełczyk, *Socjotechniczne aspekty gry politycznej*, Poznań 2003; R. Dyoniziak, *Sondaże a manipulowanie społeczeństwem*, Toruń 2004; A.J. Chodubski, *Standardy światowe a tendencje rozwojowe współczesnej politologii w Polsce*, [w:] *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy*, pod red. M. Cichosz, K. Zamorska, Wrocław 2006, s. 65-81.

- 1) odwrotu od badań wąsko empirycznych, faktograficznych na rzecz budowy ogólnych syntez teoretycznych;
- 2) odwrotu od analizy statystycznych modeli systemowych na rzecz ukazywania dynamicznego, procesowego charakteru życia społeczno-politycznego, pozostającego w toku „stawania się”;
- 3) odwrotu od determinizmu strukturalnego czy środowiskowego na rzecz uwzględniania roli podmiotów indywidualnych i zbiorowych (na przykład charyzmatycznych przywódców, ruchów społecznych) w wywoływaniu lub blokowaniu zmian;
- 4) odwrotu od analiz mikrospołecznych i odrodzenia klasycznych (między innymi występujących w XIX wieku) zainteresowań makrostrukturami i makroprocesami;
- 5) zmniejszenia zainteresowania „twardą” problematyką instytucji, organizacji społecznych na rzecz „miękkiej” problematyki kultury: systemów wartości, znaczeń, norm i reguł, form dyskursu, mentalności zbiorowej i tym podobnych;
- 6) związanej z tym zmiany dominujących zasad objaśniania rzeczywistości: zwracanie uwagi na metody jakościowe, interpretacyjne, hermeneutyczne studia przypadku, na analizę danych i źródeł zastanych, a odchodzenie od „mody” na badania masowe, reprezentatywne, typu sondaż.

Prof. A.J. Chodubski wyczuła, że budowanie teorii tak w naukach politycznych, jak i każdej innej dyscyplinie jest uzależnione od metodologicznej świadomości i odpowiedzialności badawczej. Największym problemem współczesnej nauki jest dość marginalne traktowanie metodologii. Stosowanie określonych metod badawczych, logiki czy weryfikacji i sprawdzania coraz częściej zastępowane jest zwykłą refleksją, powoływaniem się na tradycję czy autorytety, co w konsekwencji doprowadza do wzrostu demagogii, dogmatyzmu, trywializacji. Szczególnie, jak zauważa profesor Chodubski, niedocenywanie metodologii obserwuje się na gruncie polskiej politologii¹⁷.

Przedstawiona przez Waltona teoria schematów argumentacji jest w stanie dostarczyć dużego wsparcia metodologicznego przeprowadzanym badaniom w zakresie nauk politycznych, a także budowania w ich zakresie teorii. Umożliwia prawidłowe wyciąganie wniosków, wyprowadzanie i testowanie hipotez badawczych, może stanowić metodologiczną podstawę uogólnień, wskazywać odpowiednie związki inferencji, jakie doprowadzają badacza od danych przesłanej do wniosku. Jako przykład schematów możliwych do wykorzystania w tym celu mogą służyć chociażby: argument z werbalnej klasyfikacji, argument od dowodu do hipotezy, argument z falsyfikacji hipotezy, argument od korelacji do związku przyczynowego, argument od przyczyny do skutku.

¹⁷ Por. B. Krauz-Mozer, *Metodologiczne problemy wyjaśniania w nauce o polityce*, Kraków 1992; A.J. Chodubski, *O świadomości metodologicznej w politologicznym poznaniu*, „Teoria i Praktyka Polityki” 1995, nr 1, s. 29-36; A. Łuszczynski, *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*, Rzeszów 2005, rozdz. III.

Zakończenie

Politologia w swych badaniach wykorzystuje dorobek naukowy innych dyscyplin, co umożliwia łączenie ze sobą osiągnięć uzyskanych niezależnie. Weryfikacji wymagają dotychczasowe sposoby interpretacji znaczenia teorii argumentacji dla badań typu politologicznego. Ostatnie prace z dziedziny teorii argumentacji wykazały, że argumentacja oferuje potężne środki do rozwiązania wyżej wspomnianych problemów poprzez odejście od czysto dedukcyjnych podejść monotonicznych do rozumowania i ku przypuszczalnemu, podważalnemu technikom¹⁸.

Logika nieformalna dostarcza nam metodologicznych narzędzi w postaci schematów argumentacji, które umożliwiają tego typu analizę. Schematy argumentacji obejmują dedukcyjne formy rozumowania, jak *modus ponens*, i indukcyjne formy, jak argument ze zgromadzonych zbiorów danych do statystycznego wniosku wynikającego z tych danych. Ten rodzaj rozumowania wspomaga wnioskowanie w przypadku jego niekompletności, umożliwia domyślenie się niewiadomych danych. Stanowi on zatem idealne narzędzie wspierające stosowaną w naukach społecznych analizę „języka” w danym dyskursie naturalnym.

W literaturze przedmiotu brakuje opracowań, które zawierałyby całościowy wgląd w tę dziedzinę życia politycznego będącą jednym z istotnych obszarów funkcjonowania rzeczywistości politycznej. Konieczne jest, aby badane zagadnienia ujęte zostały kompleksowo, gdyż przedmiotem analizy jest całość systemu politycznego. Kompleksowe badania zapewnia rzetelną analizę uwzględniającą prawidłowe zastosowanie metodologii badawczej, w tym także analizy dyskursu naturalnego typu argumentacyjnego.

LITERATURA:

1. *Argumentation Theory: A Very Short Introduction, Argumentation in Artificial Intelligence*, ed. Iyad Rahwan, Guillermo Simari, SPRINGER, Berlin 2009, pp. 1-24.
2. D. CARBOGIM, D. ROBERTSON, J. LEE, *Argument-based Applications to Knowledge Engineering*, "Knowledge Engineering Review" 2000/15 (2).
3. A. CHODUBSKI, *Metodologia jako szczególna wartość badań politologicznych*, „Nauki Polityczne – Studia Europejskie, Studia Gdańskie”, 2009, t. VI.
4. A. CHODUBSKI, *O świadomości metodologicznej w politologicznym poznaniu*, „Teoria i Praktyka Polityki” 1995, nr 1.
5. A. CHODUBSKI, *Standardy światowe a tendencje rozwojowe współczesnej politologii w Polsce*, [w:] *Politologia w Polsce. Stan badań i perspektywy*, pod red. M. Cichosz, K. Zamorskiej, Wrocław 2006.
6. A. CHODUBSKI, *Wstęp do badań politologicznych*, wyd. Uniwersytet Gdański, 2006.

¹⁸ Patrz: D. Carbogim, D. Robertson, J. Lee, *Argument-based Applications to Knowledge Engineering*, "Knowledge Engineering Review" 2000/15 (2), s. 119-149.

7. A. CHODUBSKI I M.J. MALINOWSKI (red.), *Problemy badawcze i metodologiczne politologii w Polsce*, Gdańsk 2006.
8. M. CZYZEWSKI, S. KOWALSKI, A. PIOTROWSKI (red.), *Rytualny chaos. Studium dyskursu publicznego*, Kraków 1997: Aureus.
9. R. DYONIZIAK, *Sondaże a manipulowanie społeczeństwem*, Toruń 2004.
10. H. GIRNTH, 1996, *Texte im politischen Diskurs. Ein Vorschlag zu diskursorientierten Beschreibung von Textsorten*, [w:] *Muttersprache* 106.
11. A. GRZYMAŁA-KAZŁOWSKA, *Socjologicznie zorientowana analiza dyskursu na tle współczesnych badań nad dyskursem*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, t. 48(1).
12. B. JABŁOŃSKA, *Krytyczna analiza dyskursu: refleksje teoretyczno-metodologiczne*, „Przeгляд Socjologii Jakościowej”, t. II, Nr 1, 2006, QSR – Edycja Polska, za: C. Trutkowski, *Wybór czy konieczność – o potrzebie wykorzystania analizy dyskursu w socjologii*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, 48(1).
13. T. KLEMENTEWICZ, *Spór o model metodologiczny nauki o polityce*, Warszawa 1991.
14. B. KRAUZ-MOZER, *Metodologiczne problemy wyjaśniania w nauce o polityce*, Kraków 1992.
15. I. KUJAWA, *Dyskurs polityki a polityka dyskursu*, „Komunikacja Specjalistyczna, Rozprawy i Artykuły, 4-2011, ISSN 2080-3532.
16. A. ŁUSZCZYŃSKI, *Podstawy metodologiczne badań politologicznych*, Rzeszów 2005, rozdz. III.
17. C. MOJSIEWICZ, *Rozmowy o polskiej politologii*, Toruń 2005.
18. P. PAWELCZYK, *Socjotechniczne aspekty gry politycznej*, Poznań 2003.
19. S.J. RITTEL, *Dyskurs w filozofii politycznej. Podejście lingwistyczno-politologiczne i systemowe*, Kielce 2005.
20. P. SZTOMPKA, *Przyszłość nauk społecznych i humanistycznych w Polsce*, [w:] *Nauka w Polsce w perspektywie XXI wieku*, Warszawa 1996.
21. D. WALTON, *Ad Hominem Arguments*, University of Alabama Press, Tuscaloosa, 1998.
22. D. WALTON, *Argumentation Schemes for Presumptive Reasoning*.
23. A. ŻUKOWSKI, *Politologia jako dyscyplina naukowa i kierunek kształcenia. Zarys problematyki*, Olsztyn 2006.

THE ANALYTICAL TOOLS OF ARGUMENTATION THEORY APPLICABLE TO THE STUDY OF PARTICULAR AREAS OF POLITICAL COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Abstract: The possibility of using analytical tools of the argumentation theory in the field of political research will be assessed in this article. The problem of usefulness and adequacy of the application of Walton's theory of argumentation for research in the field of political communication is important not only because of the subject of study but also due to, for example, fixed time limits. The research and analysis of argumentative behaviour in the area of political communication is important for understanding the existing political reality. The application

of the results of modern argumentation theory to the study of natural discourse of political studies will significantly influence the development of political research methodology. It will draw attention to the inevitable evaluation, decision-making and non-monotonicity of conclusions. The theory of argumentation is currently a very rapidly developing science and suggests a number of solutions in this field.

Keywords: theory of argumentation, schemes of argumentation, natural discourse, research methodology in political and social sciences.